Eduskunnan lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

Dnro K2025-15
3.6.2025

Lausuntopyyntönne: U 44/2023 – UJ xx/2025 vp, lakivaliokunnan kuuleminen 4.6.2025

U 44/2023 VP VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ EDUSKUNNALLE EUROOPAN KOMISSION EHDOTUKSESTA EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVIKSI RIKOKSEN UHRIEN OIKEUKSIA, TUKEA JA SUOJELUA KOSKEVISTA VÄHIMMÄISVAATIMUKSISTA SEKÄ NEUVOSTON PUITEPÄÄTÖKSEN 2001/220/YOS KORVAAMISESTA ANNETUN DIREKTIIVIN 2012/29/EU MUUTTAMISESTA TÄYDENTÄVÄ JATKOKIRJELMÄ UJ XX/2025 VP

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa.

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Pyydettynä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

Suomen Asianajajat pitää direktiiviehdotukseen (COM 2023 424 final 12.7.2023) tehtyjä muutoksiä pääosin hyvinä. Kuten Suomen Asianajajat on jo aikaisemmin direktiiviehdotuksesta lausuessaan todennut, rikoksen uhrin aseman vahvistaminen, eurooppalaisen oikeusyhteisön lujittaminen ja aidon vastavuoroisuusperiaatteen toteutuminen edellyttävät yhteistä rikosprosessioikeudellista vähimmäissääntelyä.

Suomen Asianajajien näkemyksen mukaan Valtioneuvoston jatkokirjelmässä on tuotu esille keskeiset direktiiviehdotuksen voimaansaattamista koskevat ongelmakohdat. Nämä ovat paljolti sidoksissa siihen, miten EU:n tasolla säännelty rikoslainsäädäntö on yhteensovitettavissa kansalliseen rikoslainsäädäntöön siten, että se on johdonmukaisessa suhteessa rikoslain perusratkaisujen kanssa.

Uhrille suoritettava vahingonkorvaus

Suomen Asianajajat on aikaisemmissa direktiiviehdotusta koskevissa lausunnoissaan ilmaissut huolensa aikaisemmassa vaiheessa mukana olleeseen ehdotukseen siitä, että vahingonkorvausasiat tulisi aina käsitellä rikosasian pääasian käsittelyn yhteydessä. Jatkokirjelmässä on todettu, että tällä hetkellä vaikuttaisi siltä, että vahingonkorvausasian käsitteleminen rikosasian pääasian käsittelystä erillisenä asiana olisi mahdollista jatkossakin.

Suomen Asianajajat pitää tätä hyvänä. Prosessuaalinen järjestelmä rikoksiin perustuvien vahingonkorvausvaatimusten esittämiselle toimii hyvin, eikä tarvetta sille, että vahingonkorvausasiat tulisi aina käsitellä rikosasian pääasian käsittelyn yhteydessä, ole olemassa.

Oikeusapu

Jatkokirjelmässä todetuin tavoin direktiiviä koskevassa viimeisimmässä kompromissiehdotuksessa oikeusapua koskevasta 13 artiklasta poistettaisiin mahdollisuus määritellä oikeusavun myöntämisen edellytyksistä kansallisessa lainsäädännössä.

Pääsääntönä olisi, että uhreilla, joilla ei ole riittäviä taloudellisia resursseja hankkia oikeudellista apua, olisi mahdollisuus oikeusapuun. Jäsenvaltiot voisivat käyttää oikeusapua koskevassa yksittäistä tapausta koskevassa päätöksenteossa uhrin taloudelliseen tilanteeseen perustuvaa tarveharkintaa, kulloisenkin tapauksen laatuun perustuvaa tarveharkintaa tai molempia. Kohdassa listattaisiin tekijät, jotka kummassakin tarveharkinnassa on otettava huomioon. Puheenjohtaja on kirjelmän mukaan ilmaissut pyrkivänsä siihen, että uhrin taloudelliseen tilanteeseen perustuvaa tarveharkinataa sovellettaisiin myös silloin, kun uhrina olisi tietty kansallisessa lainsäädännössä määritelty erityisryhmä kuten lapsi tai vammainen henkilö.

Nyt voimassa olevan artiklan mukaan edellytykset tai menettelysäännökset, joiden nojalla uhri voi saada oikeusapua, määritellään kansallisessa oikeudessa. Suomen Asianajajat katsoo, että harkintakriteerien määrittelemisen tulisi jatkossakin olla mahdollista kansallisesen lainsäädännön puitteissa. On tärkeää pystyä varmistamaan, ettei oikeusavun myöntämisen kriteereitä nosteta liian korkealle. Tällä olisi suora vaikutus siihen, kuinka hyvin uhrit voivat saavuttaa oikeuksiaan. On huomattava, että rikoksissa, joihin ei ole mahdollisa saada asianomistajan avustajan määräystä, ovat oikeuksien toteutumisen kannalta heikoimmassa asemassa usein ne uhrit, joiden taloudellinen asema ylittää niukasti taloudellisen tarveharkinnan kriteerien kautta määrittyvän oikeusavun myöntämisen ylärajan.

Uudelleentarkasteluoikeus ja oikeussuojakeinot

Jatkokirjelmässä todetaan, että yksi neuvotteluissa esillä ollut keskeinen kysymys liittyy tiettyjen oikeudenkäyntimenettelyn aikana tehtyjen päätösten uudelleentarkastelua koskevaan 10 b artiklaan sekä oikeussuojakeinoja koskevaan 26 d artiklaan. Kirjelmässä myös huomautetaan, että osittain 10 b artiklaan liittyvän 26 d artiklan osalta on useilla valtioilla huolta artiklan laajaa soveltamisalaa koskien.

Myös Suomen Asianajajat on huolissaan tästä nimenomaisesta seikasta. Ehdotuksen mukainen oikeus hakea muutosta oikeudenkäyntimenettelyn aikana toteutettavista suojelutoimenpiteistä on sisällöllisesti epäselvä. Tavallisesti erilaiset turvallisuusjärjestelyt toteutetaan tuomioistuimen ja poliisiviranomaisten yhteistyönä, eikä niistä tehdä erillisiä prosessiratkaisuja. Ainoana poikkeuksena ovat istuntosalissa olevat erilaiset näköesteet sekä asianosaisten kuuleminen eri tiloista käsin. Näiden osalta laajennettu muutoksenhakuoikeus, joka ulottuisi kaikkiin prosessin osapuoliin, olisi selvästi ylimoitettu ja sitä voitaisiin myös käyttää väärin.

Yhteenvetoa

Suomen Asianajajien jo aikaisemmin uhridirektiivin valmistelun yhteydessä lausuman näkemyksen mukaan rikoksen uhrin kannalta kaikkein olennaisinta on rikosprosessin – ymmärrettynä esitutkinnasta aina täytäntöönpanoon asti – joutuisuus. Vaikka yksittäiset uhrin asemaa parantavat muutokset olisivat kuinka hyviä tahansa, niiden merkitys on olematon, jos oikeuksien saavuttaminen viivästyy mahdollisesti jopa vuosilla. Suomen Asianajajat katsoo, että koko rikosprosessiketjun aliresursoinnista johtuvat ongelmat ovat kaikkein keskeisimpiä ja kiireellisimpiä korjauksia edellyttäviä haasteita myös uhrin näkökulmasta.

Helsingissä 3. päivänä kesäkuuta 2025

SUOMEN ASIANAJAJAT

Niko Jakobsson
Pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Tuuli Hong, Vaasa

Suomen Asianajajien lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 150 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosoikeuden asiantuntijaryhmässä.